

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ АПК

Збірник наукових праць

№ 2 (169) 2021

Засновник, редакція, видавець і виготовлювач:
Білоцерківський національний аграрний університет (БНАУ)
Збірник розглянуто і затверджено до друку рішенням Вченої ради БНАУ
(Протокол № 10 від 09.12.2021 р.)

Збірник наукових праць «Економіка та управління АПК» («AIC Economics and Management») є фаховим виданням, що включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» (Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019 р.) і є продовженням «Вісника Білоцерківського державного аграрного університету», започаткованого 1992 року. Збірник представлено на порталі Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського та включено до міжнародних наукометричних баз: *Index Copernicus, Google Scholar, Crossref, DOAJ*.

Періодичність виходу збірника «Економіка та управління АПК» – двічі на рік.

Редакційна колегія:

Головний редактор – **Варченко О.М.**, д-р екон. наук, проф., Білоцерківський НАУ, м. Біла Церква, Україна

Заступник головного редактора – **Ткаченко К.В.**, канд. екон. наук, доц., Білоцерківський НАУ, м. Біла Церква, Україна

Члени редколегії:

Божнеч Стефан, проф. економіки, Приморський університет, м. Копере, Словенія

Вагнер Клаус, д-р філософії, Федеральний інститут економіки сільського господарства, м. Відень, Австрія

Гринчук Ю.С., д-р екон. наук, проф., Білоцерківський НАУ, м. Біла Церква, Україна

Єнін Ю.І., д-р екон. наук, проф., Білоруський державний економічний університет, м. Мінськ, Республіка Білорусь

Клішійські Януш, д-р габіл., Університет технологій та гуманітарних наук, м. Бельсько-Бяла, Польща

Котікова О.І., д-р екон. наук, проф., Миколаївський НАУ, м. Миколаїв, Україна

Майерс Вільям Х., д-р наук, проф. аграрної та прикладної економіки, Університет Міссурі, м. Колумбія, США

Непочатенко В.А., д-р екон. наук, доц., Білоцерківський НАУ, м. Біла Церква, Україна

Паска І.М., д-р екон. наук, проф., Білоцерківський НАУ, м. Біла Церква, Україна

Рябченко Оксана, д-р екон. наук, Словацький сільськогосподарський університет, м. Нітра, Словацька Республіка

Сатир Л.М., д-р екон. наук, проф., Білоцерківський НАУ, м. Біла Церква, Україна

Свиноус І.В., д-р екон. наук, проф., Білоцерківський НАУ, м. Біла Церква, Україна

Сокольська Т.В., д-р екон. наук, проф., Білоцерківський НАУ, м. Біла Церква, Україна

Шнебергер Кен, д-р наук, проф. аграрної та прикладної економіки, Університет Міссурі, м. Колумбія, США

Шубравська О.В., д-р екон. наук, проф., ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ, Україна

Шуст О.А., д-р екон. наук, проф., Білоцерківський НАУ, м. Біла Церква, Україна

Філдсенд Ендрю, д-р наук, Науково-дослідний інститут сільського господарства, м. Будапешт, Угорщина

Хараїшвілі Етер, проф. економіки, Тбіліський державний університет імені Іване Джавахішвілі, м. Тбілісі, Грузія

Хмелінські Павел, д-р філософії, Інститут економіки сільського господарства та продовольства – Національний науково-дослідний інститут, м. Варшава, Польща

Юхименко П.І., д-р екон. наук, проф., Білоцерківський НАУ, м. Біла Церква, Україна

Editorial board:

Editor-in-Chief – **Varchenko O.M.**, D.Sc. in Economics, Prof., Bila Tserkva NAU, Bila Tserkva, Ukraine

Deputy Editor-in-Chief – **Tkachenko K.V.**, PhD in Economics, Bila Tserkva NAU, Bila Tserkva, Ukraine

Members of the Editorial Board:

Bozic Stefan, Prof. of Economics, Maritime University, Koper, Slovenia

Enin Y.I., D.Sc. in Economics, Prof., Belarus State Economic University, Minsk, Belarus

Fieldsend Andrew, PhD, Agricultural Research Institute, Budapest, Hungary

Grinchuk Yu.S., D.Sc. in Economics, Prof., Bila Tserkva NAU, Bila Tserkva, Ukraine

Haraishvili Eteri, Prof. of Economics, Ivan Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia

Khmelnisky Pavel, PhD, Institute of Agricultural Economics and Food-National Research Institute, Warsaw, Poland

Klisinski Janusz, Dr. habil., University of Technology and Humanities, Bielsko-Biala, Poland
Kotikova O.I., D.Sc. in Economics, Prof., Mykolaiv NAU, Mykolaiv, Ukraine
Myers William H., D.Sc. in Economics, Prof. of Agrarian and Applied Economics, University of Missouri, Columbia, USA
Nepochatenko V.A., D.Sc. in Economics, Ass. Prof., Bila Tserkva NAU, Bila Tserkva, Ukraine
Paska I.M., D.Sc. in Economics, Prof., Bila Tserkva NAU, Bila Tserkva, Ukraine
Ryabchenko Oksana, PhD of Economics, Slovak University of Agriculture, Nitra, Slovak Republic
Satir L.M., D.Sc. in Economics, Prof., Bila Tserkva NAU, Bila Tserkva, Ukraine
Schneeberger Ken, D.Sc. in Economics, Prof. of Agrarian and Applied Economics, University of Missouri, Columbia, USA
Shubravskaya O.V., D.Sc. in Economics, Prof., State Institution «Institute of Economics and Forecasting of NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine
Shust O.A., D.Sc. in Economics, Prof., Bila Tserkva NAU, Bila Tserkva, Ukraine
Sokolska T.V., D.Sc. in Economics, Prof., Bila Tserkva NAU, Bila Tserkva, Ukraine
Svynous I.V., D.Sc. in Economics, Prof., Bila Tserkva NAU, Bila Tserkva, Ukraine
Wagner Klaus, PhD, Federal Institute of Agricultural Economics, Vienna, Austria
Yukhymenko P.I., D.Sc. in Economics, Prof., Bila Tserkva NAU, Bila Tserkva, Ukraine

Редакционная коллегия:

Главный редактор – **Варченко О.М.**, д-р экон. наук, проф., Белоцерковский НАУ, г. Белая Церковь, Украина

Заместитель главного редактора – **Ткаченко Е.В.**, канд. экон. наук, доц., Белоцерковский НАУ, г. Белая Церковь, Украина

Члены редколлегии:

Божнеч Стефан, проф. экономики, Приморский университет, г. Копере, Словения

Вагнер Клаус, д-р философии, Федеральный институт экономики сельского хозяйства, г. Вена, Австрия

Гринчук Ю.С., д-р экон. наук, проф., Белоцерковский НАУ, г. Белая Церковь, Украина

Енин Ю.И., д-р экон. наук, проф., Белорусский государственный экономический университет, г. Минск, Республика Беларусь

Клишинский Януш, д-р габил., Университет технологий и гуманитарных наук, г. Бельско-Бяла, Польша

Котикова Е.И., д-р экон. наук, проф., Николаевский НАУ, г. Николаев, Украина

Майерс Вильям Х., д-р наук, проф. аграрной и прикладной экономики, Университет Миссури, г. Колумбия, США

Непочатенко В.А., д-р экон. наук, доц., Белоцерковский НАУ, г. Белая Церковь, Украина

Паска И.Н., д-р экон. наук, проф., Белоцерковский НАУ, г. Белая Церковь, Украина

Рябченко Оксана, д-р экон. наук, Словацкий сельскохозяйственный университет, г. Нитра, Словацкая Республика

Сатыр Л.М., д-р экон. наук, проф., Белоцерковский НАУ, г. Белая Церковь, Украина

Свиноус И.В., д-р экон. наук, проф., Белоцерковский НАУ, г. Белая Церковь, Украина

Сокольская Т.В., д-р экон. наук, проф., Белоцерковский НАУ, г. Белая Церковь, Украина

Шнебергер Кен, д-р наук, проф. аграрной и прикладной экономики, Университет Миссури, г. Колумбия, США

Шубравская Е.В., д-р экон. наук, проф., ГУ «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины», г. Киев, Украина

Шуст Е.А., д-р экон. наук, проф., Белоцерковский НАУ, г. Белая Церковь, Украина

Филдсенд Эндрю, д-р наук, Научно-исследовательский институт сельского хозяйства, г. Будапешт, Венгрия

Хараишвили Этер, проф. экономики, Тбилисский государственный университет имени Ивана Джавахишвили, г. Тбилиси, Грузия

Хмелинский Павел, д-р философии, Институт экономики сельского хозяйства и продовольствия – Национальный научно-исследовательский институт, г. Варшава, Польша

Юхименко П.И., д-р экон. наук, проф., Белоцерковский НАУ, г. Белая Церковь, Украина

Адреса редакції: Білоцерківський національний аграрний університет, Соборна площа, 8/1, м. Біла Церква, Київська обл., 09117, Україна. E-mail: redakciavidil@ukr.net.

ЗМІСТ

ЕКОНОМІКА

Утеченко Д.М. Елементи соціальної інфраструктури як чинник забезпечення відтворення людського капіталу.....	7
Ланченко Є.О. Соціально-трудові аспекти розвитку скотарства в сільськогосподарських підприємствах.....	19
Захарченко В.І. Інституційні пастки земельної реформи щодо зміни форм власності на землю..	29
Стрижак О.О. Трансформації індустрії туризму в умовах цифрової економіки.....	41
Семсал А.В., Шупик С.М. Ефективність державної підтримки виробництва молока в Україні...	50
Свиноус Н.І., Гаврик О.Ю., Свиноус І.В., Ємчик Т.В., Сало І.А. Формування системи інституційного забезпечення інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств.....	63
Ібатуллін І.І., Варченко О.О., Артимонова І.В., Вернюк Н.О. Стратегічні пріоритети розвитку агропродовольчого сектору економіки України.....	76
Ібатуллін М.І., Хахула Б.В. Економічні засади інноваційного розвитку племінного свинарства в Україні.....	87

МАРКЕТИНГ

Сафін О.Р., Сендецька С.В. Державний маркетинг в удосконаленні пенсійного забезпечення в Україні.....	101
--	-----

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Буряк А.В., Бойко С.В., Дем'яненко І.В. Фінансування аграрних підприємств: аналіз довгострокових трендів та структурних зрушень.....	110
Шуст О.А., Гринчук Ю.С., Рибак Н.О. Моделі фінансування діяльності закладів вищої освіти..	119
Шуст О.А., Варченко О.М., Крисанов Д.Ф., Драган О.О., Ткаченко К.В. Сучасні фінансово-економічні кризи і стійкість фінансово-банківської системи України.....	130
Юхименко П.І., Батажок С.Г., Зубченко В.В. Чинники ефективності архітекtonіки інститутів бюджетної системи України.....	151
Ткаченко К.В., Паска І.М. Методичні підходи до оптимізації портфеля послуг страхової компанії.....	164

МЕНЕДЖМЕНТ

Шара Є.Ю., Слесар Т.Н. Інформаційне забезпечення користувачів звітності для прийняття рішень.....	173
Попик О.В. Організаційні аспекти нематеріальної мотивації персоналу в системі управління якістю підприємства.....	181
Корінець Р.Я., Бачинський Р.Л. Значення онлайн-ресурсів в поширенні агроінновацій.....	193

ЕКОНОМІКА

УДК 330.322:631.11

JEL D25, E22, Q13

Формування системи інституційного забезпечення інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємствСвиноус Н.І.¹ , Гаврик О.Ю.¹ , Свиноус І.В.¹ , Ємчик Т.В.² , Сало І.А.³ ¹ Білоцерківський національний аграрний університет² Вінницький національний аграрний університет³ Інститут аграрної економіки

Свиноус Н.І., Гаврик О.Ю., Свиноус І.В., Ємчик Т.В., Сало І.А. Формування системи інституційного забезпечення інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Економіка та управління АПК. 2021. № 2. С. 63–75.

Svynous N., Gavryk O., Svynous I., Yemchuk T., Salo I. Formation of the institutional support system for investment activities of agricultural enterprises. AIC Economics and Management. 2021. № 2. PP. 63–75.

Рукопис отримано: 21.09.2021 р.

Прийнято: 04.10.2021 р.

Затверджено до друку: 09.12.2021 р.

doi: 10.33245/2310-9262-2021-169-2-63-75

Стаття присвячена проблемі формування системи інституційного забезпечення інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Суттєве підвищення інвестиційної привабливості мікросільськогосподарських підприємств відбудеться за формування на їх основі сімейних фермерських господарств, де керівниками будуть колишні трудові мігранти. Зароблені кошти вони вкладуть у розвиток власного господарства, у підприємницькій діяльності використовуватимуть набутий досвід трудової діяльності в сільському господарстві Європейського Союзу. Вважаємо, що в найближчому майбутньому в Україні можливе протистояння «бразильської» та «європейської» моделей аграрного устрою.

Водночас рівень концентрації активів та сільськогосподарських угідь не завжди формує передумови для ефективного їх використання. За підтвердження цієї думки слугує низьке значення інвестиційної ефективності великих сільськогосподарських підприємств. Така ситуація може виникнути внаслідок волатильності цін на основні види сільськогосподарської продукції, зниження обсягів державної підтримки сільського господарства, а також посилення інтеграційних процесів на світовому ринку, що полегшить доступ на внутрішній ринок іноземних сільськогосподарських товаровиробників, для яких притаманний вищий рівень продуктивності.

Виділено напрями підтримки інвестиційної діяльності в сільському господарстві провідними країнами світу на основі використання інструментів прямого та непрямого впливу, основним завданням яких є розширення доступу товаровиробників до довгострокових кредитів та інших фінансових послуг. Серед напрямів непрямого впливу, що актуально для вітчизняних умов, слід виділити: наукове та виробниче обслуговування сільськогосподарських товаровиробників через систему сільськогосподарського консультування за рахунок бюджетних коштів; фінансування та стимулювання наукової діяльності; розвиток державно-приватного партнерства щодо стимулювання впровадження інноваційних проєктів; використання державних закупівель як інструменту інвестиційної діяльності.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, інвестиція, інвестиційна привабливість, кредитні спілки, страхування.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Сучасні умови розвитку сільськогосподарських підприємств характеризуються неоднозначністю, оскільки, з одного боку, окремі господарюючі суб'єкти, особливо вертикально інтегровані структури холдингового типу, демонструють високу результативність та стійкість економічного розвитку, а з іншого – малі та середні – мають прояви кризового

стану. Здебільшого така ситуація зумовлена високим рівнем зношення та нижчим порівняно із сучасними вимогами продуктивності рівнем основних засобів виробництва сільгосппідприємств, що спричиняє недоодержання доходів, нестачу інвестиційних ресурсів та відповідно стримує процеси впровадження інноваційних технологій, модернізації, технічного переозброєння, оновлення виробничого потенці-

алу, розширеного відтворення засобів виробництва, активізації інвестиційної діяльності в сільськогосподарських підприємствах.

Ефективність інвестиційної діяльності найчастіше оцінюють за окремими інвестиційними проектами сільськогосподарських підприємств без ретроспективного аналізу фактично здійсненої діяльності та її впливу на результативність виробництва. Однак інвестиційна діяльність сільськогосподарських підприємств передбачає одержання не лише економічного, а також виробничого, фінансового, соціального, бюджетного та екологічного ефектів, що потребує формування дієвої системи управління процесами інвестування.

Прикладні аспекти активізації інвестиційних процесів та особливості системи інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств висвітлювали у своїх працях І. Абрамова, О. Булуй, О. Варченко, Г. Вишняк, О. Гудзь, Є. Данкевич, В. Дутчак, С. Кальченко, М. Кісіль, С. Корчинська, О. Козак, Н. Кравчук, А. Кучер, В. Лаврук, А. Малиновський, М. Орликовський, М. Плотнікова, О. Прокопчук, С. Нестеренко та інші дослідники.

Визнаючи значимість проведених цими науковцями досліджень та наявність фундаментальних підходів до розкриття окремих питань у наукових дослідженнях, слід зазначити про недостатність теоретичних і прикладних досліджень щодо формування системи управління інвестиційною діяльністю сільськогосподарських підприємств в умовах підвищеної невизначеності, зумовлених не лише нестабільною економічною ситуацією.

Метою дослідження є розробка практичних рекомендацій щодо формування інституційного забезпечення інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Матеріал та методи дослідження. В процесі проведеного дослідження використано комплексні методи за визначення інтегрального показника інвестиційної привабливості, метод імітаційного моделювання – за обґрунтування економічної доцільності інвестиційних проектів, абстрактно-логічний, розрахунково-конструктивний та оптимізаційний методи – за визначення стратегічних пріоритетів розвитку інвестиційної діяльності та ефективності інвестування в малих, середніх і великих сільськогосподарських підприємствах.

Результати дослідження та обговорення. Важливе місце у складових організаційно-економічного забезпечення управління інвестиційною діяльністю сільськогосподарських підприємств відводиться економічним інструментам, вплив яких зорієнтований на підви-

щення інвестиційної привабливості підприємства та активізацію процесів інвестування. Саме тому важливо обґрунтувати дієві економічні важелі активізації інвестиційної діяльності з метою досягнення сталого розвитку сільськогосподарських підприємств та аграрного сектору економіки загалом.

Очевидно, що ринкове середовище впливає на вибір пріоритетного напрямку інвестування на основі стану і тенденцій розвитку кон'юнктури інвестиційного ринку, величини віддачі інвестицій та рівнем ризиків, які виникають за прийняття рішень про вибір об'єкта інвестування. Отже, поведінка інвестора формується на основі інвестиційної привабливості господарюючого суб'єкта, а також ефективності використання інвестицій [1].

Зважаючи на це, варто розглянути інвестиційну привабливість сільськогосподарських підприємств стосовно великих, середніх і малих. З метою проведення розрахунків визначено інтегральних показників інвестиційної привабливості та ефективності використання інвестицій по основних категоріях сільськогосподарських підприємств. Під час розрахунку інтегрального показника інвестиційної привабливості враховано наступні його складові за 2013–2019 рр.: обсяги виробництва продукції на одного зайнятого, обсяги реалізації продукції на одного зайнятого, додана вартість на одного зайнятого, інвестиції на одного зайнятого, вартість необоротного капіталу на одного зайнятого, коефіцієнт фінансової незалежності, коефіцієнт мобільності.

Для розрахунку інтегрального показника ефективності використання інвестицій враховано значення наступних його складових: коефіцієнти загальної оборотності капіталу, оберненості власного капіталу, фондівіддача необоротних активів, дохідність інвестицій, рентабельність виробничо-господарської діяльності, капіталу (за чистим доходом), власного капіталу.

Включені у дослідження показники відповідають основним принципам побудови системи показників, викладених у методиці Державної служби статистики України [2], а саме: системний підхід; забезпечення комплексного підходу регіональної оцінки, тобто охоплення основних чинників регіонального розвитку; доступність показників у регіональному аспекті; однозначність трактування показників стимуляторів та дестимуляторів розвитку; прозорість, зручність, лаконічність; достовірність джерел формування показників [3]. Із метою формування системи показників по основних категоріях використовували лише достовірні джерела.

За одержаними результатами досліджень інвестиційної привабливості господарств корпоративного сектору аграрної економіки по його основних категоріях можна констатувати наявність тенденції до зниження інтегрального показника інвестиційної привабливості (рис. 1).

Наведені дані свідчать, що найвищим значенням інтегрального показника інвестиційної привабливості упродовж досліджуваного періоду вирізнялися великі, тоді як найнижчим – мікросільськогосподарські підприємства. Така тенденція очевидна, оскільки у великих сільськогосподарських підприємствах спостерігається вища віддача інвестиційного капіталу, а також допустимі рівні ризику внаслідок достатньої стійкості. У малих і мікропідприємствах, навпаки, спостерігається зворотна ситуація, що ускладнює залучення інвестицій.

Встановлено, що за період дослідження найсуттєвіше зниження інтегрального індексу інвестиційної привабливості відбулося у середовищі великих господарств корпоративного сектору аграрної економіки. Зазначимо, що саме у цей період досліджувана група підприємств одержала значні вливання фінансових ресурсів в їх матеріально-технічну базу у вигляді державної підтримки. Нині у відкритих джерелах з'являються повідомлення про складний фінансовий стан чи навіть загрозу банкрутства висококонцентрованих сільськогосподарських підприємств. Вважаємо, що основні причини такої ситуації наступні: неефективність менеджменту, відсутність раціональної організації виробничих і бізнес-процесів, формування невваженої бю-

джетної політики на рівні суб'єкта господарювання.

Однією з основних причин банкрутств вертикально-інтегрованих агрокомпаній слід вказати агресивне зростання на основі очікування стабільно зростаючого попиту і позитивну цінову динаміку ринку. Саме останні тенденції можна спостерігати на світовому ринку, що зумовлені комплексом чинників та пандемією Covid-19. Однак їх зростання відбувалося через необґрунтовану політику залучення кредитів, повернення яких на певному етапі стало неможливим. Така тенденція зумовила ситуацію, коли більшість агрохолдингів не просто розвивалися в борг, а фінансували короткостроковими грошима довгострокові проекти. Ця стратегія спрацювала до тих пір, поки була можливість здійснювати перекредитування залучених кредитів.

Систематизовано основні чинники, які вплинули на зниження інвестиційної привабливості великих сільськогосподарських підприємств та аграрного сектору загалом. Серед таких: відсутність адекватної реакції держави на можливий колапс одного з агрохолдингів країни; надзвичайно слабка державна політика щодо захисту прав кредиторів, інвесторів, лізингодавців, що слугує сигналом для інвесторів про припинення фінансових вливань в українську економіку, а для недобросовісних партнерів – про безкарність за зловживання; заангажованість судової системи та низька функціональність державної виконавчої служби, що дозволяє боржникам уникати відповідальності та виводити кошти за кордон.

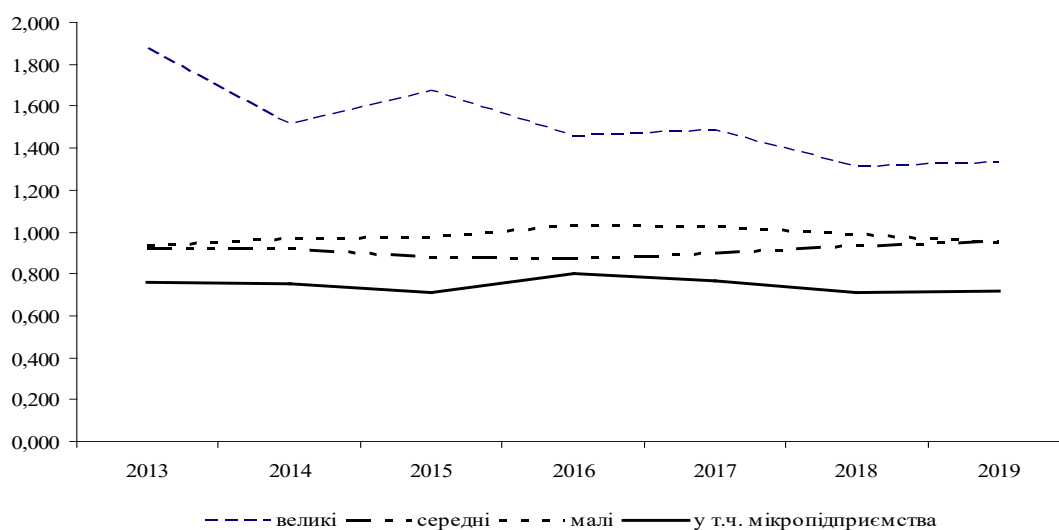

Рис. 1. Динаміка інтегрального показника оцінки інвестиційної привабливості по основних категоріях сільськогосподарських підприємств.

Джерело: розраховано автором.

Посилення кризових явищ у середовищі агрохолдингів виявило низку прорахунків в українському законодавстві, які потребують оперативного усунення. Зокрема, ситуація навколо агрохолдингу «Мрія», а також поширення практики фіктивних банкрутств потребує розробки заходів щодо посилення відповідальності власників та менеджменту компаній у випадках виникнення проблем із платоспроможністю [4]. Зокрема, з метою ліквідації правових колізій, що дозволяють боржникам уникати відповідальності та виводити фінансові ресурси за кордон, необхідно удосконалити Закон України «Про банкрутство».

На противагу великим суб'єктам господарювання у сфері агробізнесу в середніх і малих сільськогосподарських підприємствах спостерігається підвищення інвестиційної привабливості. Це обумовлено насамперед використанням власних фінансових ресурсів в інвестиційній діяльності, що приводить до мінімізації ризиків. Однак подібне не дозволяє повною мірою використати ринкові можливості щодо технічної модернізації виробничої бази сільськогосподарських підприємств, у зв'язку з чим можливо підвищити ефективність господарської діяльності та інвестиційної привабливості. Крім того, більшість підприємств цієї групи не належать до вузькоспеціалізованих суб'єктів господарювання у сфері агробізнесу, що також знижує негативний вплив зовнішнього середовища і, як результат, мінімізує виробничі ризики.

Подібні чинники вплинули і на підвищення інвестиційної привабливості в малих сільськогосподарських підприємствах, оскільки ними освоєно найприбутковіші нішеві напрями для

фермерів. Зокрема, на сьогодні основні прибуткові нішеві напрями сільськогосподарського виробництва такі: вирощування мікрогрину, розведення равликів, вирощування спаржі, а також павловнії, амаранту та ін. [5].

Встановлено, що зниження інвестиційної привабливості негативно вплинуло і на ефективність використання інвестицій у великих сільськогосподарських підприємствах (рис. 2). Зауважимо, що основним чинником, який вплинув на ситуацію, стало суттєве зниження рентабельності виробництва зернових та олійних культур. За даними Держстату, в 2019 р. прибутковість виробництва зернових культур знизилася до 11,8 %, тимчасом за попередні роки в середньому вона становила близько 30 %. Це значення найнижче, починаючи з 2014 р. Зниження прибутковості також спостерігається і за виробництва олійних культур. Зокрема, рентабельність соняшнику, який належить до найбільш прибуткових культур, в минулому році був на рівні лише 23,5 %, за середнього показника попередніх років 50 %.

Основною причиною зниження прибутковості слід вказати зростання вартості ресурсів агровиробництва на фоні зниження цін зернових та олійних. Зокрема, лише за останніх три роки орендна плата за землю підвищилася на 55 %, заробітна плата працівників збільшилася у 2 рази, а також зросли податкові відрахування через скасування спецрежиму оподаткування ПДВ. Зниження середньої рентабельності призвело до погіршення показника боргового навантаження (який НБУ рахує як чистий борг/ЕВІТДА), що значно ускладнює доступ до зовнішнього фінансування.

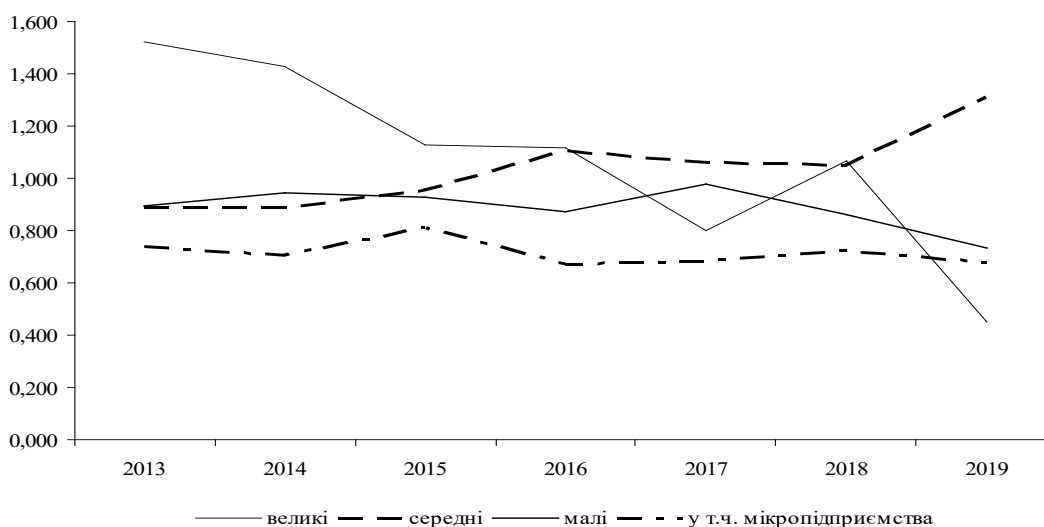

Рис. 2. Динаміка інтегрального показника ефективності використання інвестицій по основних категоріях сільськогосподарських підприємств.

Джерело: розраховано автором.

Виявлено зниження ефективності використання інвестицій в середніх сільськогосподарських підприємствах (на 47,4 %), переважно через виробництво високомаржинальної сільськогосподарської продукції.

З метою обґрунтування напрямів стратегічного розвитку інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств проведено розрахунок прогнозних значень основних показників інвестиційної привабливості та ефективності використання інвестицій за виділеними групами підприємств. Зокрема, за визначення загальної тенденції зміни рівнів динамічного ряду у часі здійснено аналітичне вирівнювання рядів динаміки.

Прогноз здійснювали за абсолютними значеннями: кількість зайнятих; вартість капітальних інвестицій; дохід (виручка) від реалізації продукції. Зокрема з метою прогнозу кількості зайнятих скористалися для згладжування способом ковзної середньої, який є одним з ефективних методів виявлення загальної тенденції розвитку явища в часі. Суть його полягає в тому, що середній рівень обчислюється спочатку з певного числа перших рівнів ряду, потім – з такої ж кількості рівнів, але починаючи з другого, далі – починаючи з третього і т.д. Розраховані за таким підходом середні рівні ряду ніби ковзають по ряду динаміки від його початку до кінця, при цьому щоразу відкидається один рівень спочатку і додається наступний.

За одержаними результатами розрахунків визначено прогнозні значення інвестицій по основних категоріях сільськогосподарських підприємств.

Як засвідчили наведені розрахунки, загалом по корпоративному сектору аграрної економіки спостерігатиметься зростання обсягів інвестицій, що зумовлено рядом причин: наявність ринку земель сільськогосподарського призначення, підвищення попиту на агропродовольство на світовому ринку, де вітчизняні товаровиробники серед основних гравців, а також законодавчі ініціативи, прийняті в найближчій перспективі, що сприятимуть залученню інвестицій в розвиток аграрного виробництва.

Вважаємо, що понад дворазове зростання обсягів інвестицій в розвиток матеріально-технічної бази великих сільськогосподарських підприємств зумовить відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення для іноземців, які виступають фінансовими донорами висококонцентрованих, вертикально інтегрованих сільськогосподарських підприємств. Водночас збільшення інвестицій у групі малих сільгоспідприємств, зокрема мікро-

здійснюватиметься за рахунок коштів громадян України, переважно трудових іммігрантів. Подібному сприяє можливість придбання земель сільськогосподарського призначення фізичними особами. Чинним законодавством регламентовано до 100 га, що дозволяє створити сімейне фермерське господарство.

Зауважимо, що за розрахунок прогнозних результатів інвестиційної привабливості та ефективності наявний розрахунок очікуваного значення доходу.

За розрахунками прогнозного значення виручки в майбутньому спостерігатиметься подальше зростання показника в усіх групах сільськогосподарських підприємств. У цьому випадку за причину вважаємо збільшення обсягів валового виробництва сільськогосподарської продукції за рахунок інтенсифікації технологічних процесів. Визначено, що найбільший приріст доходу від реалізації сільськогосподарської продукції буде одержано у великих та мікросільськогосподарських підприємствах.

Водночас, зростання доходу від реалізації продукції у великих сільськогосподарських підприємствах забезпечить нарощування обсягів виробництва, а також підвищення цін на продовольство на внутрішньому ринку, слугуючи дзеркальним відображенням позитивної тенденції на світовому ринку агропродовольства. Зростання обсягів виручки в мікросільськогосподарських підприємствах у 2 рази зумовлено передусім орієнтацією на виробництво високомаржинальної сільгосппродукції, зокрема органічної та нішевої.

Наведені розрахунки свідчать, що в 2030 р. проти 2013 р. кількість зайнятих у сільськогосподарському виробництві скоротиться на 37,1 %, або 254 388 осіб. Головною причиною стане модернізація матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, яка передбачає використання широкозахватних комплексів, ІТ-технологій у технологічних процесах.

При цьому найбільше скорочення зайнятих працівників відбудеться у середніх суб'єктах господарської діяльності у сфері агробізнесу, за перебігу трансформаційних процесів у корпоративному секторі аграрної економіки. Однак спостерігатиметься суттєве зростання чисельності працівників у висококонцентрованих сільськогосподарських підприємствах, де пришвидшиться відродження найбільш трудомістких галузей тваринництва – молочного скотарства і свинарства, а також нарощування виробничих потужностей. Можна розраховувати і на зростання кількості зайнятих у

виробництві за очікуваного нарощування потужностей з переробки сільськогосподарської продукції.

Очевидно, запровадження «бразильської» моделі аграрного устрою в Україні призвело до ситуації, за якої найвищої інвестиційної привабливості в 2030 р. досягнуть великі сільськогосподарські підприємства. Серед головних слід виокремити значно вищу продуктивність праці порівняно з іншими категоріями господарств корпоративного сектору аграрної економіки.

Зауважимо, що найвищі темпи зростання показника інвестиційної привабливості спостерігатимуться у середніх та мікросільськогосподарських підприємствах. Адже більшість потенційних інвесторів вбачають у середніх суб'єктах господарської діяльності у сфері агробізнесу основу формування вертикально-інтегрованих підприємницьких структур через нарощування земельного банку та інших активів. Передумовою стане відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення, що призведе до банкрутства малих і середніх сільськогосподарських підприємств та створення потужних аграрних формувань.

Суттєве підвищення інвестиційної привабливості мікросільськогосподарських підприємств відбудеться за формування на їх основі сімейних фермерських господарств, де керівниками будуть колишні трудові мігранти. Зароблені кошти вони вкладуть у розвиток власного господарства, у підприємницькій діяльності використовуватимуть набутий досвід трудової діяльності в сільському господарстві Європейського Союзу. Вважаємо, що в найближчому майбутньому в Україні можливе протистояння «бразильської» та «європейської» моделей аграрного устрою.

Водночас рівень концентрації активів та сільськогосподарських угідь не завжди формує передумови для ефективного їх використання. За підтвердження цієї думки слугує низьке значення інвестиційної ефективності великих сільськогосподарських підприємств. Така ситуація може виникнути внаслідок волатильності цін на основні види сільськогосподарської продукції, зниження обсягів державної підтримки сільського господарства, а також посилення інтеграційних процесів на світовому ринку, що полегшить доступ на внутрішній ринок іноземних сільськогосподарських товаровиробників, для яких притаманний вищий рівень продуктивності.

Отже, зазначені проблеми характерні переважно для середніх і малих сільськогоспо-

дарських підприємств, які посилюються за відсутності дієвих інструментів реалізації інвестиційних проєктів та активізації їх інвестиційної діяльності.

У зв'язку з цим пропонується запровадити алгоритм обґрунтування економічної доцільності реалізації інвестиційного проєкту та включення його до програми реального інвестування сільгоспідприємства.

Запропонований алгоритм складається із трьох ключових етапів: оцінки рівня інвестиційної активності сільськогосподарського підприємства; вибору оптимального напрямку інвестування, джерел фінансування, програми та бюджету; оцінки ефективності вкладення інвестицій, реалізації та моніторингу інвестиційних проєктів.

На першому етапі слід оцінити рівень поточної інвестиційної діяльності суб'єкта господарювання у сфері агробізнесу, використовуючи коефіцієнт інвестиційної активності.

Зниження значення коефіцієнта інвестиційної активності слугує підставою для переходу до другого етапу і визначення напрямів інноваційного інвестування та обґрунтування джерел інвестицій.

Вважаємо, що на сьогодні для сільськогосподарських підприємств пріоритетними напрямками інноваційного інвестування мають стати наступні: розумне фермерство, точне землеробство, автоматизовані та роботизовані технології, технологічна модернізація, оновлення активної частини основних засобів, нанотехнології, розвиток соціальної інфраструктури села, охорона навколишнього середовища та ін. Очевидно, вибір напрямів реалізації інвестпроєктів і джерел їх фінансування визначається конкретними виробничими та іншими потребами і можливостями сільгоспідприємства.

Наступний етап передбачає формування пакета можливих варіантів реалізації інвестпроєктів та альтернативного вибору найбільш економічно доцільного для реалізації за обраними критеріями відбору. Після вибору інвестиційного проєкту розробляють комплекс програм його реалізації і капітальний бюджет, перевіряють ключові та специфічні показники ефективності, відбувається його реалізація з використанням системи моніторингу програми реального та фінансового інвестування. Реалізація такого алгоритму передбачає циклічне оцінювання стану інвестиційної діяльності сільгоспідприємства з рекомендованим часовим лагом у один рік, що дозволить своєчасно виявити зниження інвестиційної активності і

на основі цієї оцінки здійснити відповідні заходи щодо її підвищення.

Запропонований алгоритм характеризується простотою у використанні та високою ефективністю, оскільки відсутність складних схем і загальних рекомендацій, чітка покроковість дій, використання показників на основі конкретних формул і розрахунків обумовлюють високу дієвість його використання і сприятимуть активізації інвестиційної діяльності для низькоприбуткових та збиткових сільськогосподарських підприємств.

Зауважимо, що важливим інструментом активізації інвестиційної діяльності вирізняються програми державної підтримки сільського господарства, зокрема система пільгового оподаткування. Вона покликана забезпечити підвищення ефективності виробництва, зокрема завдяки прискореному освоєнню досягнень науково-технічного прогресу. Державною програмою підтримки інвестиційного процесу в сільському господарстві є система лізингу, яка має реалізуватися за рахунок коштів державного та обласних бюджетів [6]. Очевидно, що згадана державна програма забезпечує сільськогосподарським товаровиробникам можливість оновлювати технічну базу сільськогосподарського виробництва, заводам-виробникам сільськогосподарської техніки, а також галузям, які здійснюють забезпечення сільськогосподарською технікою та її сервісом, формує замовлення та створює попит на технічні ресурси.

Зазначимо, державні програми підтримки сільського господарства мають включати економічні важелі впливу на його учасників: гарантовані ціни, кредитування, бюджетне фінансування, субсидії, пільгові ставки податків, обмеження імпорту, локалізацію виробництва технічних засобів. До найефективніших інструментів розширеного відтворення основного капіталу сільгосппідприємств належить амортизаційне регулювання, зокрема використання прискореної амортизації, яка передбачає скорочення термінів служби продуктивного капіталу і надання права суб'єктам господарювання списувати на витрати більшу частку вартості основних засобів протягом перших років його використання. Однак проблема нинішньої економічної ситуації багатьох сільськогосподарських підприємств полягає в низькому рівні завантаження виробничих потужностей через значне скорочення обсягів виробництва.

Наслідком скорочення обсягів вкладення інвестицій стало повільне оновлення основних засобів, що зумовило зниження ефективності виробництва продукції сільськогосподарського виробництва. Крім цього, значна частина

основних засобів сільськогосподарських підприємств виробила свій термін і тому не може брати участь у формуванні амортизаційного фонду. У сільськогосподарських підприємств рівень зносу основних засобів сільськогосподарського призначення становить понад 50 %, коефіцієнт вибуття – 8,5, коефіцієнт оновлення – не перевищує 2–3 %. Отже, нарахована в господарському обороті амортизація в більшості випадків перетворилася в чисто фінансову категорію і втратила своє цільове призначення за забезпечення відтворення основного капіталу [7].

Одним з інструментів активізації інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств визнано страхування. Серед основних чинників, які обмежують розвиток різних видів страхування, виділяють наступні: високий рівень ставок страхових внесків, що пов'язано із загальною кризою страхової галузі і практично повною відсутністю попиту від сільських товаровиробників; низькою платоспроможністю більшості господарств; високим ступенем залежності виробництва від неконтрольованих кліматичних умов. Водночас щороку внаслідок несприятливих погодних умов в Україні спостерігаються значні втрати врожаю сільськогосподарських культур від негоди, посухи, злив, повеней. Зокрема, у 2020 р. втрати зафіксовано на загальній площі 357,8 тис. га.

Із метою компенсації збитків, понесених сільськогосподарськими товаровиробниками, з державного бюджету необхідно додатково виділити близько 2,0 млрд гривень [8]. Виділення з державного бюджету коштів на державну підтримку страхування сільськогосподарської продукції в обсязі 672 млн грн у 2019 р. забезпечило збереження власного доходу сільськогосподарських товаровиробників у сумі близько 90 млрд грн (застраховані посіви на площі понад 2,8 млн га).

Досвід провідних країн, які розглядають сільське господарство як стратегічно важливу галузь та в яких на продукцію сільського господарства припадає значна частка в експорті, створили дієву систему державної підтримки сільськогосподарського страхування. Такі системи є, зокрема, у США, Канаді, Іспанії, Китаї, Туреччині, а також низці інших країн. До прикладу, завдяки існуванню подібної системи у США основні сільськогосподарські культури – пшениця, кукурудза, бавовна та соя, застраховано на 86 % площ їх посіву, решта польових культур – на 70 % площ. У Канаді основні сільськогосподарські культури застраховано на 65 % посівних площ. Зазначимо, що в Україні у 2018 р. було застраховано сільськогосподарських культур на площі, що становить лише

3 % загальної площі сільськогосподарських угідь. Зокрема, озиму пшеницю застраховано на 11,1 % її посівної площі, яру пшеницю – відповідно на 3 %, соняшник – на 0,8 % та кукурудзу – на 1,3 % від площі посіву [9].

У країнах, де держава застосовує системний підхід для підтримки сільськогосподарського страхування, сільськогосподарським виробникам надається широкий спектр страхових продуктів, який покриває більшість погодних ризиків та відповідає їхнім потребам, зокрема й ризики системного прояву, такі як посуха. При цьому в Україні страхові компанії пропонують сільськогосподарським виробникам захист від обмеженого кола малоймовірних ризиків. Як наслідок, рівень страхових виплат український – 4,2 %, незважаючи на намагання держави починаючи з 2001 р. змінити ситуацію стосовно забезпечення захисту сільгосптоваровиробників від ризиків загибелі сільськогосподарської продукції.

Зокрема, у 2001 р. запроваджено обов'язковість страхування, у 2005–2008 рр. – програма субсидованого агрострахування через здешевлення страхових платежів. Однак через брак бюджетних коштів та недосконалість законодавства у сфері агрострахування уряд був змушений відмовитися від згаданої програми [10]. Серед причин виникнення подібної ситуації слід виділити: по-перше, на сьогодні сільськогосподарське страхування охоплює лише рослинництво і, фактично, не впливає на тваринництво, водне господарство, не поширене на майно сільськогосподарських товаровиробників, тому не можна вважати його комплексним стосовно захисту від ризиків в аграрному виробництві; по-друге, часто прямі й непрямі витрати сільськогосподарських товаровиробників на агрострахування стають для багатьох із них непосильними, незважаючи на надані суми держпідтримки; по-третє, натепер відсутні єдині схеми і правила оцінки завданих збитків та розрахунку збитків на основі проведення експертизи за участю професійних незалежних оцінювачів, що спричинює виникнення «сірих» схем у системі агрострахування та демотивує потенційних клієнтів; по-четверте, часто виникають проблеми з дублюванням джерел компенсації збитку від катастрофічних ризиків сільськогосподарським товаровиробникам, зумовлюючи неефективне використання системи агрострахування; по-п'яте, відсутні загальнодержавні підходи до здійснення агрострахування з держпідтримкою і комплексна система сільськогосподарського перестраховування, із наступною кумуляцією збитків і ризиків, що призводить до значної диференціації

тарифів страхування на різних територіях країни, перетворюючись на одну з визначальних причин, які гальмують розвиток всієї системи страхування. Висока концентрація ринку страхування у незначній кількості страхових компаній, що поєднується з незначним ступенем конкуренції між ними, ще більше ускладнює цю проблему; по-шосте, низький рівень знань сільськогосподарських товаровиробників про переваги агрострахування і незначний ступінь інформаційної підтримки агрострахування державою обмежують можливість широкого запровадження сільгоспстрахування з державною підтримкою.

Вважаємо, що основні завдання подальшого розвитку страхування в корпоративному секторі аграрної економіки це: визначення законом системи сільгоспстрахування та його основних умов, які мають бути зафіксовані на тривалу перспективу. Законом має бути визначено обсяги бюджетних зобов'язань держави щодо субсидування сільськогосподарського страхування, безумовно виконуватися в повному обсязі та в установлені законом терміни з урахуванням сезонної специфіки сільськогосподарського виробництва; диференціація розмірів страхових тарифів набору сільгоспкультур, прийнятих на страхування, з урахуванням реальних умов сільгоспвиробництва; комплексне і системне субсидування з бюджету страхування врожаю для забезпечення надійного страхового захисту сільських товаровиробників, тобто страхуванню має підлягати урожай всіх сільськогосподарських культур на всій площі посіву як єдиний об'єкт страхування; створення загальнодержавного і міжобласних фондів страхових резервів для забезпечення страхових виплат у роки з аномальними погодними умовами, використання яких має виконуватися цільовим призначенням за встановленими законами правилами; здійснення підтримки сільськогосподарського страхування за принципом поділу витрат (держава – 50 %, область – 25–30 %, страховальник – 20–25 %). Частка відповідальності страховика не має перевищувати 70–80 % від страхової вартості врожаю, тимчасом інша частина відповідальності – належить безпосередньо сільськогосподарському товаровиробнику; розробка нових програм, зокрема комплексного (пакетного) змісту. Комплексне страхування об'єднує ризики, які виникають у процесі матеріально-технічного забезпечення господарств, їх виробничої та маркетингової діяльності, банківського кредитування, що дозволяє максимально ефективно управляти такими, сприятиме зниженню загальних витрат на агрострахування.

Зазначимо, що попит на страхові послуги унаслідок низького рівня платоспроможності агрострахувальників є основною причиною, що гальмує розвиток вітчизняного ринку страхування. Саме тому головною метою держрегулювання у страховій сфері має стати формування надійних і рівноправних взаємин між постачальниками та споживачами страхових послуг, спроможних забезпечувати взаємовигідне співробітництво між ними. Отже, лише на основі модернізації ринку страхування можна забезпечити вигідні умови для створення принципово нової системи страхових взаємин, які будуть орієнтовані, передусім, на розширення обсягів добровільного страхування. Однак збільшення обсягів добровільного страхування не має бути наслідком перетворення системи обов'язкового страхування та передбачати вирішення власних завдань, за наукового обґрунтування.

Очевидно, що розуміння підприємцями необхідності вибору стратегії економічного розвитку, зорієнтованої на впровадження інноваційних технологій, сприятиме підвищенню продуктивності праці, збільшенню частки готової продукції малого бізнесу в структурі економіки. Це давно доведено західними країнами, про що свідчить зарубіжний досвід розвитку підприємництва, зокрема їх модель кооперативного розвитку [11].

Зазначимо, що 30 листопада 2016 р. програму «Ідея і практика досягнення спільних інтересів за допомогою об'єднання в кооперативи (товариства)» було занесено до списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО. У 2018 р. кооперативи (товариства) охоплювали понад 800 мільйонів осіб у всьому світі. У Німеччині 8 тис. товариств об'єднують більше ніж 22 млн членів. Ці кооперативи вирішують завдання у фінансовому секторі, торгівлі та ремеслах [12]. Новий імпульс розвитку сільськогосподарські кооперативи отримали в таких сферах як відновлювальна енергетика, виховання дітей і догляд за людьми похилого віку, а також організація постачання матеріально-технічних ресурсів у регіони сільськогосподарського виробництва.

З історичної довідки, особливо потужний розвиток кооперативний рух на території України отримав на початку ХХ ст., коли сільськогосподарська кооперація набула народногосподарського значення, стала загальною селянською справою. Кількість кооперативів різко зросла. Відомо, що кооперативне підприємство створюється не для отримання прибутку на вкладений капітал, а для «збільшення, завдяки загальному веденню господарства,

трудоих доходів своїх членів або зменшення їх витрат на споживчі потреби» [13]. Очевидно, економічна взаємодія у кооперативі покликана значною мірою протистояти стихії ринку, захистити товаровиробників або споживачів в економічному і соціальному аспекті.

На сьогодні кооперація в сільському господарстві досить актуальна і це явище набагато ширше, ніж об'єднання селянських господарств. Інтенсивне ведення господарства із застосуванням нових технологій потребує глибоких знань у різних сферах діяльності. Однак незважаючи на те, що впровадження наукового підходу від сфери управління до біотехнологій – непосильне завдання навіть для найбільших господарств, кооперативам та їх об'єднанням вдається вирішувати питання щодо застосування наукових методів для всіх членів, а також із підготовки та перепідготовки кадрів. Вони надають в розпорядження своїх членів весь доступний науково-технічний потенціал на рівних умовах, незалежно від розміру господарства і частки вкладника.

Більше того, найважливіше завдання об'єднань кооперативів протистояти корумпованим діям монополістів і захищати інтереси своїх членів на національному та міжнародному рівнях. Досить показова робота кооперативів на прикладі Німеччини. Зокрема, оборот сільськогосподарських кооперативів цієї країни становить близько 50 млрд євро в рік, із них 50 % припадає на власну продукцію, 50 % – диверсифіковані: кооперативам належать заправні станції, ринки з торгівлі будівельними матеріалами та продовольчі ринки.

З'єднувальною ланкою між самостійними суб'єктами господарювання і членами кооперативу з ринками всередині Німеччини і за кордоном слугують підприємства, засновані об'єднаннями кооперативів. Зокрема, найбільший сільськогосподарський концерн BayWa, заснований в 1923 р. у Мюнхені, має підрозділи або дочірні підприємства в 34 країнах. Основні сфери діяльності – сільське господарство, енергетика, будівництво і нерухомість. Концерн надає повний сервіс для членів об'єднання: планування, облік, складування, підготовки і продаж рослинних і тваринних продуктів сільгоспвиробництва, з'єднує сільгоспвиробників зі споживачами й переробною промисловістю. У концерну наявна власна складська і транспортна інфраструктура, що дозволяє створити необхідні резерви для подолання сезонних і погодних коливань у виробництві та споживанні [14].

Нині в сільській місцевості сформувався прошарок малих виробників сільськогоспо-

дарської продукції, які функціонують на основі приватної власності: фермерські господарства, особисті селянські господарства громадян, на частку яких припадає понад 50 % виробленої в Україні сільськогосподарської продукції, що підтверджує значну участь малих форм господарювання у забезпеченні населення країни продуктами харчування. Однак їхній розвиток стримується через відсутність необхідної інфраструктури, оскільки потужності банківської інфраструктури орієнтовані на акумуляцію фінансових ресурсів і кредитування насамперед великих товаровиробників. Зазначимо, що малі сільськогосподарські підприємства і фізичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності у сфері агробізнесу практично не мають доступу до фінансових ресурсів, зокрема й до мікрокредитів. Банківські кредити для таких форм господарювання практично недоступні з низки причин, зокрема: через високий ризик, який пов'язаний із низькою їх фінансовою стійкістю. Це призводить до послаблення інтересу банку стосовно роботи з дрібними клієнтами, адже обслуговування таких затратне.

У зв'язку з цим виникає необхідність організації на селі мікрофінансових інститутів, які зможуть задовольнити фінансові потреби малих сільськогосподарських підприємств та фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності у сфері агробізнесу. Сегмент мікрофінансування представлений різними організаційно-правовими формами мікрофінансових інститутів. Зазначимо, що в широкому сенсі мікрофінансування являє собою великий спектр послуг, який охоплює, окрім кредитування, розміщення заощаджень, страхування, лізингові послуги та ін. Це допомагає знизити соціальну напруженість у сільській місцевості, підвищити рівень життя населення завдяки розвитку і підтримці малого підприємництва [15].

Мікрофінансування відносно новий інструмент у фінансово-кредитній системі, який довів свою ефективність у багатьох країнах світу. Накопичений міжнародний, а також і вітчизняний досвід доводять, що сільськогосподарська кредитна кооперація поряд з іншими формами небанківського фінансування слугує альтернативною моделлю організації кредитно-фінансового обслуговування на селі.

Нинішні умови зумовлюють необхідність подальшого розвитку всіх сегментів фінансового ринку, зокрема, формування розвинутої системи кредитної кооперації, яка сприяє підвищенню рівня довіри населення до фінансової системи держави, створює умови для

сталого економічного зростання. Відомо, що діяльність установ системи кредитної кооперації базується на принципах фінансової взаємодопомоги. Фізичні особи, зокрема суб'єкти малого підприємництва, які з різних причин не можуть отримати необхідні фінансові послуги від фінансово-кредитних установ, об'єднуються, створюючи власні колективні фінансові організації для надання відповідних послуг. Отже, члени кредитних спілок це одночасно їх власники і користувачі послуг [16].

Відповідно до статті 1 Закону України від 20 грудня 2001 року № 2908-III «Про кредитні спілки» з відповідними змінами, кредитна спілка є неприбутковою організацією, яка заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки [17].

Перевага створення кредитних спілок полягає в їх соціальній спрямованості, пов'язаній з формуванням членської бази з жителів села, в яких наявні потреби у фінансових ресурсах. Такі організації працюють за прикладом каси взаємодопомоги, коли спілка видає позики, за які не одержує прибутку, що принципово відрізняє її від банківських структур. Нині постає проблема залучення фінансових ресурсів малих суб'єктів господарювання у сфері агробізнесу через об'єднання у кредитні кооперативи з подальшим інвестуванням залучених фінансових ресурсів у розвиток меліорації сільськогосподарських угідь, що сприятиме мінімізації прояву кліматичних ризиків та підвищення урожайності сільськогосподарських культур.

Висновки. Виділено напрями підтримки інвестиційної діяльності в сільському господарстві провідними країнами світу на основі використання інструментів прямого та непрямого впливу, основним завданням яких є розширення доступу товаровиробників до довгострокових кредитів та інших фінансових послуг. Серед напрямів непрямого впливу, що актуально для вітчизняних умов, слід виділити: наукове та виробниче обслуговування сільськогосподарських товаровиробників через систему сільськогосподарського консультування за рахунок бюджетних коштів; фінансування та стимулювання наукової діяльності; розвиток державно-приватного партнерства щодо стимулювання впровадження інноваційних проєктів; використання державних закупівель як інструменту інвестиційної діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Коростелев С.П. Теория и практика оценки для целей девелопмента и управления недвижимостью. Москва: Маросейка, 2009. 416 с.
2. Будяєва М.О. Інвестиційна стратегія як основа ефективного функціонування системи забезпечення інвестиційної привабливості підприємства. Економічний форум. 2016. № 3. С. 177–182.
3. Батир Ю.Г., Чуйко Н.В., Храпач К.Г. Інвестиційна стратегія розвитку аграрної сфери. Проблеми зооінженерії та ветеринарної медицини. 2016. Вип. 31(1). С. 276–280.
4. Названо найбільш прибуткові нішеві напрямки для фермерів. Agravery.com. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/nazvano-najbils-pributkovi-nisevi-napramki-dla-fermeriv>
5. Скоцик В.Є. Організаційно-економічні засади використання технічних засобів сільськогосподарськими підприємствами. Інноваційна економіка. 2018. № 5–6. С. 11–17.
6. Свиноус Н.І. Амортизація як джерело інвестиційних ресурсів сільськогосподарського підприємства. Інноваційна економіка. 2019. № 7–8. С. 78–84.
7. Мармуль Л.О. Стратегічне позиціонування підприємств з іноземними інвестиціями в аграрній сфері економіки. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2017. № 4. С. 43–48.
8. Нагорна О.В. Особливості агрострахування. Молодий вчений. 2019. № 11(2). С. 552–554.
9. Третяк К.В. Агрострахування: зарубіжний досвід та ресурси щодо його імплементації в українську страхову практику. Ефективна економіка. 2019. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2019_1_17.
10. Дудич Л. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація як перспективний напрям розвитку аграрної економіки. Вісник Львівського національного аграрного університету. Архітектура і сільськогосподарське будівництво. 2019. № 20. С. 161–164.
11. Буднік О.М. Сільськогосподарська кооперація в умовах ринкових трансформацій: сучасний стан та перспективи розвитку. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2019. Т. 30(69), № 6(1). С. 48–53.
12. Туган-Барановский М.И. Социальные основы кооперации / предисл., коммент.: Л.А. Булочкина, Г.Н. Сорвина, Т.П. Субботина. Москва: Экономика, 1989. 496 с.
13. Лук'янова М.М., Гурська І.С. Кооперація як один із аспектів розвитку сільської економіки на інноваційних засадах. Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки. 2018. № 1. С. 217–230.
14. Леонов С.В., Сапожнікова М.В. Мікрофінансування як кредитний інструмент стимулювання соціально-економічного розвитку. Вісник Чернігів. держ. технол. ун-ту. Серія: Економічні науки. 2014. № 4. С. 187–191.
15. Гнатківський Б.М., Бульботка О. Національна кредитна кооперація в контексті міжнародного досвіду: теоретичні аспекти. Економіка Крима. 2013. № 1. С. 116–122.
16. Бланк И.А. Управление инвестициями предприятия: энцикл. Киев: Эльга, Ника-Центр, 2003. 479 с.
17. Про кредитні спілки: Закон України від 20 грудня 2001 року № 2908-III із відповідними змінами. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2908-14#Text>

18. Кушнір С.О., Журавльова А.К. Інвестиції в сільськогосподарську галузь України: реалії та перспективи у зв'язку з відкриттям ринку землі. Підприємництво та інновації. 2020. Вип. 12. С. 63–68.
19. Смик Р.Ю. Інвестиції у аграрному секторі економіки України. Інтелект XXI. 2020. № 1. С. 127–130.
20. Зарицька Н. Новий погляд на інвестиції в агробізнес. Економіст. 2018. №2. С. 6–7.

REFERENCES

1. Korostelev S.P. (2009). Teoryja y praktyka ocenky dlja celej developmenta y upravlenija nedvyzhymost'ju [Theory and practice of valuation for real estate development and management]. Moscow: Marosejka, 416 p.
2. Budjajeva M.O. (2016). Investycijna strategija jak osnova efektyvnogo funkcionuvannja systemy zabezpechennja investycinoj' pryvabyvosti pidpryjemstva [Investment strategy as a basis for the effective functioning of the system of investment attractiveness of the enterprise]. Ekonomichnyj forum. No 3, pp. 177–182.
3. Batyr Ju.G., Chujko N.V., Hrapach K.G. (2016). Investycijna strategija rozvytku agrarnoj' sfery [Investment strategy for the development of the agricultural sector]. Problemy zootsinerii' ta veterynarnoj' medycyny [Problems of zooengineering and veterinary medicine]. Iss. 31(1), pp. 276–280.
4. Nazvano najbil'sh prybutkovi nishevi naprjamky dlja fermeriv [Named the most profitable niche areas for farmers]. Agravery.com. Available at: <https://agravery.com/uk/posts/show/nazvano-najbils-pributkovi-nisevi-napramki-dla-fermeriv>
5. Skocyk V.Je. (2018). Organizacijno-ekonomichni zasady vykorystannja tehnicnyh zasobiv sil'skogospodars'kymy pidpryjemstvamy [Organizational and economic principles of using technical means by agricultural enterprises]. Innovacijna ekonomika [Innovative economy]. No 5–6, pp. 11–17.
6. Svyous N.I. (2019). Amortyzacija jak dzherelo investycijnyh resursiv sil'skogospodars'kogo pidpryjemstva [Depreciation as a source of investment resources of an agricultural enterprise]. Innovacijna ekonomika [Innovative economy]. No 7–8, pp. 78–84.
7. Marmul' L.O. (2017). Strategichne pozycionuvannja pidpryjemstv z inozemnymy investycijamy v agrarnij sferi ekonomiky [Strategic positioning of enterprises with foreign investment in the agricultural sector]. Visnyk Berdjans'kogo universytetu menedzhmentu i biznesu [Bulletin of Berdyansk University of Management and Business]. No 4, pp. 43–48.
8. Nagorna O.V. (2019). Osoblyvosti agrostrahuvannja [Features of agricultural insurance]. Molodyj vchenyj [Young scientist]. No 11(2), pp. 552–554.
9. Tretjak K.V. (2019). Agrostrahuvannja: zarubizhnyj dosvid ta resursy shhodo jogo implementacii' v ukrai'ns'ku strahovu praktyku [Agricultural insurance: foreign experience and resources for its implementation in Ukrainian insurance practice]. Efektyvna ekonomika [Efficient economy]. No 1. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2019_1_17.
10. Dudyh L. (2019). Sil'skogospodars'ka obslugovujucha kooperacija jak perspektyvnyj naprjam rozvytku agrarnoj' ekonomiky [Agricultural service cooperation as a promising area of agricultural economy]. Visnyk L'viv's'kogo nacional'nogo agrarnogo universytetu. Arhitektura i sil'skogospodars'ke budivnyctvo [Bulletin of Lviv National

Agrarian University. Architecture and agricultural construction]. No 20, pp. 161–164.

11. Budnik O.M. (2019). Sil's'kogospodars'ka kooperacija v umovah rynkovyh transformacij: suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku [Agricultural cooperation in the conditions of market transformations: current state and prospects of development]. Veheni zapysky Tavrijs'kogo nacional'nogo universytetu imeni V. I. Vernads'kogo. Serija: Ekonomika i upravlinnja. [Scientific notes of Tavriya National University named after VI Vernadsky. Series: Economics and Management]. Vol. 30(69). No 6(1), pp. 48–53.

12. Tugan-Baranovs'kij M.I. (1989). Social'nye osnovy kooperacii [Social foundations of cooperation] / predisl., komment.: L.A. Bulochkina, G.N. Sorvina, T.P. Subbotina. Moscow: Jekonomika, 496 p.

13. Luk'janova M.M., Gurs'ka I.S. (2018). Kooperacija jak odyn iz aspektiv rozvytku sil's'koj ekonomiky na innovacijnyh zasadah [Cooperation is one of the aspects of the development of the Silk economy at innovative ambushes]. Visnyk HNAU. Serija: Ekonomichni nauky. [Visnik KhNAU. Series: Economics of Science]. No 1, pp. 217–230.

14. Ljeonov S.V., Sapozhnikova M.V. (2014). Mikrofinansuvannja jak kredytnyj instrument stymuljuvannja social'no-ekonomichnogo rozvytku [Mikrofinansuvannja as a credit instrument for stimulating social and economic development]. Visnyk Chernigiv. derzh. tehnol. un-tu. Serija: Ekonomichni nauky. [Visnik Chernigiv. holding technol. un-tu. Series: Economics of Science]. No 4, pp. 187–191.

15. Gnatkivs'kyj B.M., Bul'botka O. (2013). Nacional'na kredytna kooperacija v konteksti mizhnarodnogo dosvidu: teoretychni aspekty [National credit cooperation in the context of international advice: theoretical aspects]. Jekonomika Kryma [Economy of Crimea]. No 1, pp. 116–122.

16. Blank I.A. (2003). Upravlenie investicijami predprijatija: Jencykl. [Enterprise Investment Management: Encyclopedia]. Kyiv: Jel'ga, Nika-Centr, 479 p.

17. Pro kredytni spilky: Zakon Ukraïny vid 20 grudnja 2001 roku № 2908-III iz vidpovidnymu zminamy [About credit links: Law of Ukraine dated 20 March 2001 No. 2908-III for reasons of change]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2908-14#Text>

18. Kushnir S.O., Zhuravl'ova A.K. (2020). Investycii' v sil's'kogospodars'ku galuz' Ukraïny: realii' ta perspektyvy u zv'jazku z vidkryttjam rynku zemli. [Investments in the Syklogospodarsku Galuz of Ukraine: the realities and perspectives of the link to the market of the earth]. Pidpryjemnyctvo ta innovacii' [Education and innovation]. Iss. 12, pp. 63–68.

19. Smyk R.Ju. (2020). Investycii' u agrarnomu sektori ekonomiky Ukraïny. Intellect XXI. [Investments in the agricultural sector of the Ukrainian economy. Intellect XXI]. No 1, pp. 127–130.

20. Zaryc'ka N. (2018). Novyj pogljad na investycii' v agrobiznes [New Look at Investments in Agricultural Business]. Ekonomist. No 2, pp. 6–7.

Формирование системы институционального обеспечения инвестиционной деятельности сельскохозяйственных предприятий

Свиноус Н.И., Гаврик А.Ю., Свиноус И.В., Емчик Т.В., Сало И.А.

Статья посвящена проблеме формирования системы институционального обеспечения инвестиционной деятельности сельскохозяйственных предприятий.

Существенное повышение инвестиционной привлекательности микросельскохозяйственных предприятий произойдет при формировании на их основе семейных фермерских хозяйств, где руководителями будут бывшие трудовые мигранты. Заработанные средства они вложат в развитие собственного хозяйства, в предпринимательской деятельности будут использовать приобретенный опыт трудовой деятельности в сельском хозяйстве Европейского Союза. Считаем, что в ближайшем будущем в Украине возможно противостояние бразильской и европейской моделей аграрного устройства.

В то же время, уровень концентрации активов и сельскохозяйственных угодий не всегда формирует предпосылки для эффективного их использования. В подтверждение этого мнения служит низкое значение инвестиционной эффективности крупных сельскохозяйственных предприятий. Такая ситуация может возникнуть в результате волатильности цен на основные виды сельскохозяйственной продукции, снижения объемов государственной поддержки сельского хозяйства, а также усиления интеграционных процессов на мировом рынке, что облегчит доступ на внутренний рынок иностранных сельскохозяйственных товаропроизводителей, для которых присущ более высокий уровень производительности.

Выделены направления поддержки инвестиционной деятельности в сельском хозяйстве ведущими странами мира на основе использования инструментов прямого и косвенного воздействия, основной задачей которых выступало расширение доступа товаропроизводителей к долгосрочным кредитам и другим финансовым услугам.

Среди направлений косвенного воздействия, что актуально для отечественных условий, следует выделить: научное и производственное обслуживание сельскохозяйственных товаропроизводителей через систему консультирования за счет бюджетных средств; финансирование и стимулирование научной деятельности; развитие государственно-частного партнерства по стимулированию внедрения инновационных проектов; использование государственных закупок как инструмента инвестиционной деятельности.

Ключевые слова: сельскохозяйственное предприятие, инвестиция, инвестиционная привлекательность, кредитные союзы, страхование.

Formation of the institutional support system for investment activities of agricultural enterprises

Svynous N., Gavryk O., Svynous I., Yemchuk T., Salo I.

The article is devoted to the problem of formation of the system of institutional support of investment activity of agricultural enterprises.

A significant increase in the investment attractiveness of micro-agricultural enterprises will occur with the formation of family farms based on them, where former migrant workers will be the leaders. They will invest the earned money in the development of their own economy, and in entrepreneurial activity they will use the gained work experience in agriculture of the European Union. We believe that in the near future in Ukraine it is possible to oppose the "Brazilian" and "European" models of agriculture.

At the same time, the level of concentration of assets and agricultural lands does not always create the preconditions for their effective use. This opinion is confirmed by the low

importance of investment efficiency of large agricultural enterprises. This situation may be due to volatility in prices for basic agricultural products, reduced state support for agriculture, and increased integration processes in the world market, which will facilitate access to the domestic market of foreign agricultural producers, which are characterized by higher productivity.

The directions of support of investment activity in agriculture by the leading countries of the world on the basis of tools use of direct and indirect influence which main task was the expansion of access of commodity producers to long-

term credits and other financial services are allocated. Among the areas of indirect influence that are relevant for domestic conditions, we should highlight: scientific and production services for agricultural producers through the system of agricultural consulting at the expense of budget funds; financing and stimulation of scientific activity; development of public-private partnership to stimulate the implementation of innovative projects; use of public procurement as an instrument of investment activity.

Key words: agricultural enterprise; investment, investment attractiveness, credit unions, insurance.

Copyright: Свиноус Н.І. та ін. © This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

ORCID iD:

Свиноус Н.І.

<https://orcid.org/0000-0003-3640-0519>

Гаврик О.Ю.

<https://orcid.org/0000-0001-9816-0253>

Свиноус І.В.

<https://orcid.org/0000-0002-0346-1596>

Ємчик Т.В.

<https://orcid.org/0000-0001-6998-4325>

Сало І.А.

<https://orcid.org/0000-0001-6413-1550>